

MIROSLAV KRLEŽA O MARKU MARULIĆU
(I O DRUGIM HRVATSKIM »STARIJIM« PISCIMA)

Mirko Tomasović

UDK: 821.163.42.09 Krleža, M.

Mirko Tomasović
Z a g r e b
Cvijete Zuzorić 5/V

U svojem prinosu za znanstveni skup, održan u okrilju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u prigodi stoljetnice Krležina rođenja (1893. – 1993.), pošao sam od postavke da je Miroslav Krleža »po naravi, pozivu i iskonskoj ambiciji *homme de lettres*, to će reći rođeni beletrist, pisac pjesama, poema, drama, romana, pripovjedaka i ostalih žanrova prema tradicionalnim razdiobama i razvrstavanjima.¹ U toj grani tvorac je nekoliko naslova, dodajem, koji su ne samo klasična djela hrvatske književnosti XX. stoljeća nego i svekolikih njezinih postignuća u prošlosti. Izbor bi mi u tom pogledu predstavljale *Balade Petrice Kerempuha*, *Hrvatski bog Mars*, *Na rubu pameti*, *Gospoda Glembajevi*, *Leda*, *U logoru*, *Davni dani*... Kad smo već kod svojevrsnoga antologiziranja, ne zaboravljam Krležu ni kao lirskog pjesnika, uživam primjerice, povremeno čitajući i *Pjesmu starinskog ormara*, divim se njezinu artistskom umijeću. Ostali me njegovi tekstovi izvan, što bi se reklo, »lijepe književnosti« ostavljaju dosta ravnodušnim, pače držim ih nevažnim, zastarjelim kao i njegove političke ideje i svjetonazorska polazišta, koje je nemilice prosipao po svojim nebrojenim stranicama. Čini mi se grotesknim kad se danas oni što po nacionalnoj književnoj tradiciji lupaju kao po šakačkoj vreći, ispomažu Krležom, ne provjeravajući njegove tvrdnje, ponekad puke retoričke piruete.

Pokazao sam, među ostalim, u navedenom radu da je nepravедno anatemi-
zirao hrvatsko romantičarsko pjesništvo, ne poznavajući njegov europski kontekst,

---

¹ Mirko T o m a s o v i ć, »Krležin otpis prošlostoljetne hrvatske lirike«, *Slike iz povijesti hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1994., str. 103-120.

ali se s ne manje žestine okomio i na naše moderniste, avangardiste u razglašenom tekstu »Hrvatska književna laž« (*Plamen*, br. 1., 1919.), što ga je prireditelj edicije *Krleža danas*, Tomislav Sabljak, napokon s pravom označio *manifestom*.² Takvih je manifesta na početku XX. stoljeća diljem Europe bilo napretek; Krležin, zakasnio, podsjeća na dva futuristička: Marinettiev, tiskan u pariškom *Figarou* 20. II. 1909., i još više na *Ultimatum* Fernanda Pessoae iz almanaha *Portugal Futurista* (1917.), koji je »potpisao« pjesnikov heteronim Álvaro de Campos, gdje je egzorcizmima i prijezirom (»MERDA«) »zapovjedio iseljenje iz Europe« svima tada čuvenim književnicima, osobito francuskim (A. Franceu, M. Barrèsu, P. Bourgetu), ali i najčuvenijem irskom: »Van ti, George Bernard Shaw, vegetarijanče paradoksa, šarlatane iskrenosti, ledeni tumore ibsenizma...«³ Pessoa k tome u *Ultimatumu* obscenjuje sve portugalske književnike prije sebe – štoviše, i »oca portugalske književnosti«, velikog Camõesa. I Krleža se u svojem manifestu obilato služi prozivačkim esklatativima: »Vatre! Vatre! Vrijeme je, da se spali i uništi i razbije najveća laž sviju naših sakrosanktnih, legendarna laž nad lažima, laž hrvatske književnosti...«⁴ Teško bi se moglo ustanoviti tko je od Pessoae ili Krleže u svojem gnjevu blaži, odnosno suroviji, samo je hrvatski pisac manifesta jednu od svojih prijetnji hrvatskim klasicima i tvorno ostvario, gotovo doslovno. Držati se njegova manifesta (*Krleža locutus, causa finita*) dogmatski, čini mi se nelogičnim, nepravednim, kompleksaškim bremenom.

Da Krleža u svojem »pravednom« gnjevu nije bio nimalo nježan ni prema »mumijama«, ni prema njihovim »moljcima«, svjedoči njegov postupak, malo poznat, dugo zatajivan. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti objavila je *Zbornik Marka Marulića, 1450–1950* (Zagreb, 1950.), koji su uredili dopisni članovi Akademije, sveučilišni profesori Josip Badalić i Nikola Majnarić, s izvrsnim prilozima, temeljcima moderne marulologije. No, jedan je prilog ipak naknadno istrgnut iz već tiskanog zbornika na intervenciju dopredusjednika Akademije po funkciji, koji je bio i *spiritus (re)agens* njezin, tj. Miroslava Krleže, a u ovome slučaju i cenzor. Izbačena je studija filozofskog pisca i sveučilišnog profesora dr. Vladimira Filipovića. A zbog čega? Zacijelo zbog toga što je profesor o Marulićevoj filozofiji pisao nekritički, tj. s idealističkih pozicija, a ne s pozicija znanstvenog materijalizma u skladu s tada rigidnom ideologijom koja je priznavala samo marksizam. Zbog sličnih razloga i Vladimir je Nazor stavljen pod prismotru. Krleža je naložio trganje Filipovićeve priloga iz tiskotine, ali je, *Deo gratias*, sačuvano nekoliko cjelovitih Marulićevih Zbornika (jedan je na raspolaganju znatiželjnicima u Knjižnici *Marulianuma* u Splitu).

»Oca hrvatske književnosti« Krleža je, kako ćemo vidjeti, estetički obezvrijedio i ideološki ocrnio; ne samo njega nego i brojne druge hrvatske pisce iz

² Usp. *Krleža danas: 1893-1981-2011*, priredio Tomislav Sabljak, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2012., 109.

³ Fernando Pessoa, *Poezija*, preveo s portugalskoga Mirko Tomasović, Veselin Masleša, Sarajevo, 1986., 22.

⁴ O. c. (2), 109.

SADRŽAJ

	Strana
MARULIĆ Marko:	
Latinske pjesme. Prevao Nikola Šop	5—23
BOŽIČEVIĆ Bruno, PASKVALIĆ Domat, ALBERTI Nikola:	
Marku Maruliću. Pjesme. S latinskog preveo Nikola Šop	25—29
NOVAK Grga:	
Split u Marulićevo doba	31—123
FISKOVIĆ Cvilo:	
Umjetnički obrt u XV. i XVI. stoljeću u Splitu	125—164
SKOK Petar:	
O stilu Marulićeve suditec	165—241
HRASTE Matz:	
Critice o Marulićevoj šakavštini	243—277
FILIPOVIĆ Vladoimir:	
Osnovi etičko-filozofske orijentacije Marka Marulića	279—296
ZANINOVIC Antonin:	
Marulićeve knjige u Dominikanskoj knji- žnici u Splitu	299—310
BADALIĆ Josip:	
Bibliografija Marulićevih djela te ra- dova o životu i djelima Marulićevim	311—345

SADRŽAJ

	Strana
MARULIĆ Marko:	
Latinske pjesme. Prevao Nikola Šop	5—23
BOŽIČEVIĆ Bruno, PASKVALIĆ Domat, ALBERTI Nikola:	
Marku Maruliću. Pjesme. S latinskog preveo Nikola Šop	25—29
NOVAK Grga:	
Split u Marulićevo doba	31—125
FISKOVIĆ Cvilo:	
Umjetnički obrt u XV. i XVI. stoljeću u Splitu	125—164
SKOK Petar:	
O stilu Marulićeve suditec	165—241
HRASTE Matz:	
Critice o Marulićevoj šakavštini	243—277
ŠTEPANIĆ Vjekoslav:	
Još Marulićevih stihova	279—299
ZANINOVIC Antonin:	
Marulićeve knjige u Dominikanskoj knji- žnici u Splitu	299—310
BADALIĆ Josip:	
Bibliografija Marulićevih djela te ra- dova o životu i djelima Marulićevim	311—345

Sadržaj Zbornika *Marka Marulića* iz 1950. s Filipovićevim tekstom i bez njega

humanizma, renesanse i baroka.⁵ Iznimka je samo jedna: Marin Držić, kojeg diči, izdvaja, s pravom hvali do nebesa. Štoviše, predlaže da se Vidri za apogej podigne spomenik uz bok Jovanu Steriji Popoviću! E da se prekine »nemar spram tih naših velikih imena«;⁶ svaka čast Steriji, povremeno i sâm citiram izreke iz njegovih komedija, ali je hrvatski dramatičar, s toliko prijevoda na inozemne i izvedaba po svjetskim pozornicama, klasik europske plautovske komedije te pastoralnih igrokaza i maskerate, daleko nadmašio poštovanja vrijednog klasika, komediografa iz jedne nacionalne književnosti, nepoznatog izvan granica te književnosti. Krleža je – što je, inače, bio *signum temporis* – nastojao, svjesno ili podsvjesno (poput mnogih drugih hrvatskih onodobnika) izjednačiti hrvatsku i srpsku književnost, »dva oka u glavi«, pod presijom tadašnjeg unitarnog jugoslavenstva, što mu se ne može upisati u »smrtni grijeh«, jer je ta pojava bila na stanovit način komunistički direktivna.

No nešto drugo itekako može; jasno mi je da je Krleža bio zauzeti antiklerikalac poput mnogih međuratnih liberalnih hrvatskih intelektualaca. Ponajborbeniji i najutjecajniji protivnik klerikalizma, Léon Gambetta (1838. – 1882.), viđeni političar i govornik, na kojeg su se pozivali europski intelektualci (osobito na njegovu maksimu: »Klerikalizam, to je neprijatelj«), lučio je klerikalizam od religioznosti, nije bio podnipošto protureligiozan, vjeru je lučio od klerikalizma. U olovnim vremenima (1945. – 1950.) to se nije razlikovalo, antireligioznost je bila državno promicana. Čini se da je Krleža na to pristao, da je ispod europske intelektualne razine agitpropovski napadao Rimsku crkvu, pokatkada izrugujući Bibliju, te njegove invective mjestimično podsjećaju, Bože prosti, na Vasu Pelagića, ili, da ublažimo, na Olega Mandića. U njihovim tumačenjima sve što je religiozno, poglavito katoličko, označavano je kao reakcionarno, ali da se Miroslav Krleža s takvih ideologijskih polazišta estetski obračunava s hrvatskim auktorima što su obrađivali biblijske teme i pisali nabožne pjesme, to mi se čini prekomjernim, gotovo nevjerojatnim, tendencioznim svakako.

Na početku eseja Krleža Marulića poimlje kao radikalnu negativnu suprotnost Marina Držića u, tobože, naprednoj putanji hrvatskoga pisanog naslijeđa. Marulić da bi bio bigotan, natražan, militantan promicatelj katoličkog svjetonazora, ne znajući da je Marin Držić *Pjesni ljuvene* (1551.) nakitio izrazito pobožnim stihovima (str. 20–21), te da se odvojio od »tmastog savonarolskog, akvinskog,

⁵ Usp. Miroslav Krleža, »O našem dramskom repertoireu (povodom 400 godina Držićeve 'Tirene'«), *Scena*, 1, (1950.), 9-14; tekst je, kako stoji na kraju, datiran 1947., objavljen u *Djelu*, 1 (1948.), *Hrvatskoj književnoj kritici VI Miroslav Krleža*, Matica hrvatska, Zagreb, 1953. Uspoređujući tekst u *Sceni* s prethodnim objavkom, dade se ustanoviti refleks Marulićeve obljetnice, koja se suzdržano slavila 1950., svedena na regionalni čimbenik (izložba u Splitu, ne u Zagrebu). O Krležinu odnosu prema hrvatskoj dramskoj baštini u navedenom tekstu i nekim drugim njegovim tekstovima usp. Nikola Batušić, »Krležin dvoboj s našom dramskom baštinom«, *Dani Hvarškoga kazališta 33. Prešućeno, zabranjeno izazovno u hrvatskoj književnosti i kazalištu*, HAZU – Književni krug Split, Zagreb – Split, 2007., 209–226.

⁶ *O. c.*, 13.

protuhelenskog skolastičkog neba naše književne panorame«, gdje da korovi »dominikanaca, isusovaca i fratara pale knjige na lomačama...«. Na lomači je od knjiga naših humanista, koliko je sada poznato, završila samo Marulićeva *Institucija* (»*nisi repurgetur*«). To »odvajanje« Marina Držića, o kojem elokventno zbori Krleža, nigdje nije zabilježeno u njegovim djelima, niti je prepoznatljivo. »Naš humanizam«, prosljeđuje odmah, navudren antireligiozno, »utopio se, ugasio u pokornosti *crkvi i istinskoj vjeri*.«⁷ U tom kontekstu apostrofira desetak hrvatskih humanista, čije knjige nisu mogli paliti *isusovci*, što ih pribraja dominikancima i franjevcima, jer je taj elitni katolički red utemeljio Ignacije Loyola 1534. (a potvrdio ga papa Pavao III. 1540.), a svi hrvatski spominjani humanisti umrli su davno prije: Ilija Crijević, primjerice, 1520. Za glasovitoga Crijevića rječito veli da je bio »konvertit, antički čovjek«, što je besmislica: koliko god je bio oduševljen antičkim poganskim ozračjem u Akademiji Pomponija Leta, taj izvrсни latinistički pjesnik nije napustio vjeru svojih otaca ni štovanje patrona im sv. Vlaha, prešavši na politeizam (jedino se klanjao božici Veneri, potajice). Čak se, postavši udovac, zaredio za svećenika, napredovao do kanonika u dubrovačkoj prvostolnici, postao pop, kako Krleža s gađenjem naglašuje.⁸ Cervinusov suvremenik Jakov Bunić, nadareni pisac epa s antičkom tematikom *De raptu Cerberi* (1490.), isto je tako u djelu *De vita et gestis Christi* (1526.) versificirao evanđeosku objavu. Talijanski mu suvremenik Marco Girolamo Vida auctor je teorijskog traktata *Ars poetica* prema Horaciju, Ciceronu i Kvintilijanu, ali i velikog spjeva *Christias* gdje je na humanističko-vergilijanski način opjevao Kristov život. Vidina *Kristijada* doživjela je brojna izdanja. Jacopo Sannazaro pak objavio je na talijanskom jeziku najoponašaniji roman u XVI. i XVII. stoljeću na Zapadu s profanim sadržajem, gdje su zaljubljeni pastiri protagonisti (*Arcadia*, 1504.) i istodobno s Bunićem, tj. 1526., izvrstan latinski ep *De partu Virginis* (*O porođenju Djevice Marije*). Elitna pak pjesnička vrsta humanističko-renesansne poezije, tzv. vergilijansko-kršćanska epika, poetološki je određena miješanjem »poganske« i kršćanske mitologije (*Davidias* Marka Marulića, *Oslobođeni Jeruzalem* Torquata Tassa, *Luzitanci* Luísa de Camõesa, sva trojica su bili gorkljivi katolici). Krleža se ruga Ivanu Gunduliću što prepjevava psalme Davidove, a po općem sudu najljepša pjesma portugalskog pjesnika Luísa de Camõesa parafraza je psalma *Super flumina Babylonis...* (»*Sôbolos rios que vão / por Babilônia*«), Nije riječ ni o kakvoj »konverziji«, kako pseudohagiografski apostrofira Krleža, već o supostavljanju antičke pjesničke kulture i religiozne katoličke prodahnutosti.

Navedimo još jedan primjer iz hrvatske poezije: Junije je Palmotić tvorac dosta mitoloških kazališnih igara i *Kristijade*, manje-više prijevoda Vidina epa s latinskog. To je sveopća značajka europske zapadnoeuropske poezije, miješanja »poganskog« i pravovjerničkog, pa je Krležina tvrdnja da je »kompaktna većina hrvatskih humanista otplovila sigurnim kursom pod okrilje Inkvizicije i pokrovi-

⁷ O. c. (5), 9.

⁸ *Ibidem*.

teljstvo Družbe Isusove«⁹, uz to što je stilski banalna zbog konvencionalnih metafora, čista konstrukcija. Kako su im isusovci, zapitat će zbudjeni čitatelj, mogli biti sponzori, kad kao red tada uopće nisu postojali, zapišimo još jednom.

Najgora, možda, Krležina objeda odnosi se na Karla Pucića, koji da je »poslije svoje banalne lascivne faze, svršio isto tako banalnim kultom bogorodice pripisivanjem fraze lijevo i desno«.¹⁰ Krleža bjelodano ne poznaje djelo Karla Pucića (ne navodi mu ime, Pucića književnika iz Dubrovnika bilo je više), a cijela mu rečenica vrvi netočnostima. Karlova ljubavna zbirka u elegantnim latinskim distisima nema, dakako, ama baš nikakovu »lascivnu fazu«, a njegov profinjeni ljuveni zbor završuje preokretom od galantne lirike u duhovnu. Tako se *O pohvalama djevojke Gneze* (Vicenza 1499.) okončaju, kao i Petrarkin *Kanconijer*, zanosnom marijanskom kanconom u duhu »Vergine bella...«, što je, inače, postala konvencija petrarkističkih pjesmarica. Gledano u europskim okvirima, štoviše, Pucić je promicatelj u humanističkomu latinskom mediju lirike s petrarkističkim sastojcima.¹¹ Kako Krleža zna da je Karlo Pucić »prepisivao« s brda s dola, kad očevidno u tu njegovu inkunabulsku knjigu nije ni zavirio?

Sličnu iritantnu ignoranciju Krleža je očitovao i prema Marku Maruliću, kojemu je posvetio više redaka (čak pet!); u svakomu od kojih ispisuje netočnosti i ideološke (pogrešne) insinacije. Evo tih redaka u cijelosti: »Marulić, čitavog života koketirajući sa tonsurom, anticipira Bellarmina, prevodi Tomu Kempenskoga i svršava logično sa *Juditom* i *Davidijadom*. Njegova djela *De institutione bene vivendi per exempla sanctorum* (1506.), *Evangelistarium* (1516.), *De humilitate et gloria Christi* (1519.) samo su prolegomena za *Juditu*.«¹² »Samo to i ništa više«, da citiram *refrain* iz E. A. Poeove poeme *Gavran* u prijevodu Slamniĝ–Šoljanovu. Dakle, Marin Držić jedini je svjetionik naše književne kulture, dok je sve ostalo *tenebrae tenebrarum*, s Markom Marulićem na čelu. Prvi ga opovrgava Ilija Crijević, koji je za Krležu humanist »par excellence«, jer je, uza svu svoju »konverziju«, na poganstvo, prepjevao ulomak iz Marulićeve najbogobojaznije knjige, *Institucije*, usput budi rečeno, prevedene na više europskih jezika u cijelosti, djelomično i na islandski. Prva rečenica: iako istinski pobožan, Marulić je želio ostati katolički angažirani laik, *tonsura* (postrig) kao znak svećeničkog reda nije mu bila opcija; sveti Roberto Bellarmino (1542. – 1621.) slavu je stekao s teološkim, katehističkim djelima tridentske reforme ili protureformacije, dok je *Marcus Marulus* kršćanski humanist, njegovatelj latinštine s umjetničkim estetskim težnjama poput Erazma Roterdamskog, čijem se stilu divio u rukopisnom predgovoru *Dijaloga o Herkulu*, dok su mu djela religiozno–edukativnog značaja.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Usp. Vladimir V r a t o v i ć, *Divina Petrarchae eloquentia* (»Su alcuni aspetti del cantore di Laura tra i latinisti croati«), *Petrarca i petrarkizam u slavenskim zemljama*, radovi Međunarodnog simpozija (Dubrovnik, 6-9. XI. 1974.), priredio Frano Čale, JAZU, Zagreb – Dubrovnik, 1978., 531-538.

¹² *O. c.* (5), 11.

Marulićev bi *magnum crimen* bio i hrvatski prijevod knjige *De imitatione Christi* (nazvane »peto Evanđelje« s 4-5 tisuća izdanja na izvorniku i u prijevodima na jezike, među kojima i na hrvatski, i to na sva tri narječja). Kempenčev mistično-asketsko-spiritualni spis izdanak je pokreta *devotio moderna*, koji se zalagao za unutarnju pobožnost pojedinca, za svetopisamsku čudorednu izgradnju, te je utjecao djelomično i na Erazma i na Luthera; Marulićev prijevod tog spisa pokazao je razvijenost i razvedenost hrvatskoga proznog iskaza u vrijeme kad je u nas dominirala književnost u stihu, riznica je hrvatskog jezika, jer prevoditelj u svojem tekstu ne rabi tuđice. U Krležinoj interpretaciji zbog toga prijevoda »otac hrvatske književnosti« dobiva latentne reakcionarne konotacije. A što reći o biblijsko-vergilijanskim epovima, *Juditi* i *Davidijadi*, koje Krleža bez riječi obrazlozbe, zbog biblijske građe, likvidira bez opomene (*Judite se*, valjda, nešto sjeća iz školskih klupa, *Davidijadu* jamačno nije čitao, nego za nju čuo po imenu, jer taj latinski Marulov pjesmotvor još uopće nije bio objavljen). Krleži, prema ovom citatu, sve što je biblijska građa kao predmet pjesničke obradbe ima skrajnje regresivno obilježje. Po toj logici valjalo bi automatski obezvrjediti bezbrojna klasična djela europske literature (pada mi sada na pamet Miltonov *Izguljeni raj*, Chateaubriandov *Genij kršćanstva*, Lamartineov *Pad jednog anđela*, Claudelovo *Marijino navještenje*, Klopstockov *Mesija*...). Krležina faktografska obješt dohodi topogledno posebno do izražaja, kad kliktao navodi da su Marulićeva nabrojena latinska djela iz 1506., 1516., 1519. uvod u sintezu ostvarenu u *Juditi*, koju je auktor točno datirao u 1501., pa bi njegov hrvatski spjev mogao eventualno biti *prolegomenon*, a nikako *sinteza* potlašnijih Marulićevih latinskih spisa. Nije to sve: *Judita* mu je isusovačka tvorevina, na drugom mjestu, premda je Ignacije Loyola imao svega dvije godine života kad je Marulić okončao »istoriju... svete udovice *Judite* u versih harvacki složenu... od rojen'ja Isukarstova u puti godišće parvo nakon tisuća i pet sat, na dvadeset i dva dni miseca aprila...«. Naime, evo kataloga »jezuitskih« pjesmotvora u nastavku Krležine jeremijade: »Marin Držić bio je pjesnik nekompromisne, vedre slobodarske, cinquecenteske glume, a ne jezuitske (istaknuo: M. T.) *Mandaljene* [!] *pokornice*, *Psalama pokornih*, *Suza sina razmetnoga* ili *Judite!*«¹³

Ne samo da je pisac pobrkao žanrove, stoljeća i književne epohe, nego je i nadodao: »Tajna veličine mnogih naših pjesničkih djela leži u isusovačkim prozirnim intrigama, koje ne mogu danas već biti podloga za ocjenu pojedinih književnih vrijednosti.«¹⁴ Dešifriramo li tu Krležinu tezu, ona potpuno obesecjenjuje vrijedna djela hrvatskoga baroka, od kojih su Gundulićeve *Suze* pravo zrcalo, recimo, hrvatske barokne poezije. To je danas već prihvaćeno, provjereno mišljenje, primjereno obrazloženo od vrsne stručnjakinje za hrvatsku epiku i barok općenito, akademkinje Dunje Fališevac, inače voditeljice Katedre za stariju hrvatsku književnost na Filozofskom fakultetu u Zagrebu: »Po stilu Gundulićeva je

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

poema uzorno djelo baroknog načina pisanja, bogata retoričkim figurama: obilježuje taj stil gomilanja neobičnih i bizarnih metafora, nizanje neobičnih pjesničkih slika i usporedbi, brojnost paradoksalnih zaključaka i intelektualiziranih obrata misli, čestoća raznih zvukovnih figura, a ponajviše konstruktivističkih antiteza (...) tako poema ne predstavlja samo vrhunac baroknog konceptualnog načina pisanja, vrhunac estetizacije književnog teksta u 17. stoljeću, nego i remek-djelo stilskog umijeća u hrvatskoj književnosti općenito.«¹⁵ Ne može se pretpostaviti da Krleža ne bi ništa od toga osjetio, da je pročitao poemu, ali nije, iz averzije prema biblijskoj pozadini i Gundulićevih *Suza sina razmetnoga!* O toj poemi profesorica na Padovanskom sveučilištu, Luciana Borsetto, prva stručnjakinja za bogatu talijansku epsku biblijsko-religioznu poeziju, objavila je raspravu u kojoj se hrvatskom pjesniku kao auktoru vrlo produktivne barokne pjesničke vrste »plačeva«, »suza« daje prednost u odnosu na poemu suvremenika mu Gregoria Comaninia (unatoč »auktoritetu« Miroslava Krleže).¹⁶ Štoviše, ne obzirući se na Krležine predrasude, talijanska stručna kritika visoko je ocijenila Marulićevu *Juditu*, kad je dobila mogućnost da je upozna na talijanskom jeziku. U ovom trenutku naša književna znanost odlikuje se još nekim vrsnim znanstvenicima, stručnjacima za hrvatski barok, ocjenjujući istožanrovske poeme s velikim uvažavanjem (akademici Zoran Kravar i Pavao Pavličić). Jesu li kolegice Luciana Borsetto i Dunja Fališevac, kolege Kravar i Pavličić podpali pod utjecaj »isusovačkih intriga«? Stoga je pitanje sasama razumljivo: tko ovdje širi *hrvatsku književnu laž*?

Da ne bi bilo nespornost: u tekstu ne polemiziram s Krležom kao stručnjakom za stariju hrvatsku književnost, jer on to objektivno nije, nego s njegovom sveznaderskom ambicijom, koja se pretvara u faktografsku kakofoniju s ideološkom nesnošljivošću kao čimbenikom estetskih prosudba. U biti, on je u ne baš opširnom eseju degradirao besprizivno apogejska razdoblja hrvatske umjetničke književnosti, koja se u velikim literaturama (talijanskoj, francuskoj, španjolskoj i portugalskoj) drže temeljnicom nacionalnog naslijeđa i dostignuća. Nabrojene literature poznajem u dostatnoj mjeri, predavao sam ih studentima, historiografski obrađivao u sintezama, prevodim im još vrhunska pjesnička djela, da to mogu tvrditi. Posljedice tovrzne degradacije čute se još danas u našim školskim udžbenicima i čitankama, dok su klasici renesansno-baroknog razdoblja svetinja u pedagoškoj praksi tih naroda.

Krleža ironizira kult Gundulića, još jednoga hrvatskog pisca europskih dometa i recepcije, uspoređujući ga s kultom Iva Vojnovića (!), koji da je »trista godina

¹⁵ Ivan Gundulić, *Kralj od pjesnika*, izbor i predgovor Dunja Fališevac, Mozaik knjiga, Zagreb, 2005., 14-15.

¹⁶ Usp. Luciana B o r s e t t o, »Il poemetto gondoliano del 'Prodigo' e le ottave di Gregorio Comanini per un ritorno sulle 'Suze sina razmetnoga'«, *Andare per aria*, Longo editore, Ravenna, 2009, 93-100. Auktoričin talijanski prijevod Gundulićeve poeme još čeka nakladnika; no objavljena je njezina talijanska verzija Marulićeve *Judite* (Hefti, Milano, 2001.); nakladnica Snježana Hefti tom je izdanju pridodala i pretisak drugoga hrvatskog izdanja *Judite* (1522).

poslije na drugom planu postao bakljonošom naše konservativne, rojalističke, aristokratske republike«; *Dubravka* (1628.) da mu je »mnogo banalnija i bezličnija od Držićeve *Tirene*«, a zatim Gunduliću prišiva svoju omiljenu naljepnicu »obraćenika«, što se »posuo pepelom i vratio Crkvi poslije svoje nazovi-poganske, mitološke renesansne faze«. ¹⁷ U tomu pravom galimatiasu o tobožnoj konverziji Gundulića ne zna se što je više sporno. Gundulić je kao mladac postao članom Velikog vijeća Dubrovačke Republike (1608.). Ta zar bi kao »poganin« bio izabran u tako visoko državno tijelo, pošto se »vratio« Crkvi katoličkoj i molitvama svetom Vlahu, što nigda nije napustio niti je mogao! U Gundulićeva mladenačka djela spadaju *Psalmi pokorni kralja Davida* (prvo od više izdanja tiskano u Rimu 1621., dok je »poganska« *Arijadna* objavljena 12 godina poslije u Jakinu 1632.). Riječ je o nečemu sasvim drugom: o konvenciji europskih pjesnika, koji su se u mladosti bavili tobože frivolnim temama, »porodom od tmine«, u zreloj dobi ozbiljnijim, a u staračkoj religijskim sadržajima. Sam Petrarca u uvodnom sonetu *Rasutih rima* zove njihovu temu »giovenile errore« (mladenačka grješka, obmana). Pierre de Ronsard, istoznačnica francuskoga ljubavnog pjesništva, platonskoga i hedonističkog, potkraj je života latinskim stihovima religiozne inspiracije obogatio svoj pjesnički opus. Camões, legendarni portugalski *tenerorum lusor amorum* kreativno je njegovao i pobožne teme, da ne nabrajam dalje... Nigdje u prebogatoj literaturi o tim razdobljima nisam naišao da je netko takvu poeziju nazvao »obraćeničkom«, nigdje izim u ovom Krležinu traktatu. Auktor *Osmana* u rodnomu je Dubrovniku polazio izvrsnu humanističku gimnaziju u vrijeme kada postoji i tendencija »rehumanizacije«, ponovnog usmjerenja prema antičkoj književnosti i učenju latinskog jezika, u čemu su se isticali upravo isusovci u učilištima, koja su vodili (postoji k tome u književnopovijesnim periodizacijama i sintagma »isusovački barok«). Gundulić je njegovao sve barokne žanrove i vrste. Za najambicioznije djelo, ep *Osman*, uzor mu je Tassov *Oslobođeni Jeruzalem*, prepun mitoloških ukrasa, koji nisu strani ni u spomenutom hrvatskom spjevu. Tasso je pak ispisao na stotine religioznih sastava; napokon, tvorac je pastirske igre *Aminta* (objavljene, prije nego na izvorniku, u Zlatarićevu hrvatskom prepjevu 1580., praižvedba 1573.). Gundulić je, sukladno ukusu vremena, napisao pastoralnu dramu *Dubravka*, koja uz *Osmana* i *Suze* tvori nenadmašnu trilogiju u hrvatskoj književnosti. Krležina pak diskvalifikacija *Dubravke* u korist *Tirene* posve je ishitrena, jer Gundulićev pastoralni igrokaz pripada drugom stilskom razdoblju s poetskim antologijskim umetcima i majstorskim versifikatorskim (ritmičkim) rješenjima. Krleža o tom pjesniku govori kao o zburnjenom, kontroverznom auktoru, premda je Ivan Gundulić, osobito po *Osmanu*, europski prepoznata vrijednost od inozemnih slavista, što potvrđuje i više prepjeva spjeva na inozemne i bogate literatura o njemu. No, to Krleži nimalo ne impresionira, jer je Dživo Gundulić Mačića dubrovački vlastelin, dapače i slavitelj vlastelinske Dubrovačke Republike, samim time po njemu nazadne tvorevine.

---

¹⁷ O. c. (5), 11.

Da se klasna stratifikacija uplela u Krležine estetičke punktuacije pjesnikâ na pomalo smiješan način potvrđuje rečenica: »Ideje Oca Družbe Isusove Bartola Kašića djelovale su neobično sugestivno na naše vlasteline, koji su po svom društvenom položaju prezirali puk kao što već gospari preziru kmete i kolone; (...) Kavanjin je imao aristokratski razvijenu idiosynkrasiju spram vulkanskog gnjeva narodnih ustanaka i buna.«¹⁸ Jerolim Kavanjin nije bio uopće aristokrat; primljen je u plemstvo zbog ratnih zasluga u borbi s Turcima, te je od grada Trogira dobio nevelike posjede u Kaštelima, ostao zapamćen kao blag i marljiv čovjek (uz to doktor prava). Zašto ga je onda Krleža prozvao? Zato što je Kavanjin u svojem velespjevu (*Bogatstvo i uboštvo*) osudio ubojstvo splitskog nadbiskupa Arnira:

*Arnir sveti, kog puk ljudi
stienjem niegda kamenova*

citira Krleža Kavanjinovo »žigosanje« puka.

Splitski nadbiskup sv. Arnir (Rajnerije), Talijan, pod mitrom svetog Dujma, zapravo je linčovao od Poljičana zbog imovinsko-pravnih razloga oko razgraničenja posjeda splitske nadbiskupije i poljičkih težaka, koji su ga u razmirici negdje na padinama Mosora – prema pučkoj predaji – zatukli varičakom (posuda za mjerenje žita), a po uobičajenoj je praksi kao mučenik vjere beatificiran. Kult mu je negda bio veoma živ, tako da mu je Marulić ispjevao latinski svetački himan. Poljičani, kako sugerira Krleža, nisu digli nikakav ustanak, nisu predšasnici Matije Ivanića ni Matije Gupca, već su okrutno kaznili splitskog nadbiskupa zbog njivâ, za koje je on tvrdio da su crkveni posjed.

Što je Bartul Kašić skrivio Krleži da ovoga velikog književnika i jezikoslovca uvrsti u koloplet hrvatskih feudalnih plemića? Vjerojatno zato što je bio, *horribile dictu*, jezuit, i to u papinskoj misiji, a možda je i Gundulića, jer je u Dubrovniku boravio dvaput (1609. – 1612; 1620. – 1633.), »obratio« na kršćanstvo, utemeljio samostan isusovaca i imao, stjecajem tih okolnosti, dosta vremena da vlastelina huška na plebejce. Krleža prosljeđuje u pravednom klasnom gnjevu: »Pjesnički protupučki unisono traje vjekovima. Plemići Kavanjin ili Lucić ne razlikuju se od plemićâ, Domjanića, Djalskoga, Vojnovića...«¹⁹ Neodgonetivo mi je čime se Krleži »zameril« Dragutin pl. Domjanić, koji nije bio ni barun, nekmoli grof. Dragec je čitav život kruh zarađivao ne sa svojih imanja, nego u sudačkoj državnoj službi, blage čudi, stidljiv, obljubljen od ženskog roda (ostao je ipak neoženjen); da bi on »protupučki« djelovao, to je čisto Krležino podmetanje. Domjanićevi su stihovi, među ostalim, kao ni kojeg hrvatskog lirika, s vremenom postali kolektivna svojina, postali narodnim, koji ih pjeva na proslavama, rođendanima dragih osoba, na hodočašćima Majci Božjoj Bistričkoj, na sprovodima i u podoknicama. Potpisao je svoj igrokaz *Petrica Kerempuh i spametni osel* pseudonimom »Vujec Grga« (to zvuči vrlo aristokratski!); taj tekst postao je predloškom prve međuratne

¹⁸ *Ibidem.*

¹⁹ *O. c.* (5), 11-12.

lutkarske predstave (1921.), koja tematski prethodi Krležinim *Baladama Petrice Kerempuha* (1936.). Zbog toga Krleža Domjanića nipošto ne drži »drugom po peru«. Domjanići su u Zagrebu imali čedan stan u ubogarskoj Tkalčićevoj ulici; Krleža pak, pošto se vjenčao po zakonu Svete majke Crkve katoličke, živi sa ženom Belom u otmjenom trosobnom stanu u središtu Zagreba. Sve to ipak ne odrješuje Domjanića od grijeha plemićkog naslova u Krležinoj agitpropovskoj isključivosti. Na istoj su brazdi, prema Krleži, neke pjesme Mavra Vetranovića, »caesarapističke«²⁰.

Ipak, u cijelomu ovom Krležinu pamfletu, »obračunu s njima«, najzabavnije je što se hrvatski ljubavni pjesnici iz XV. i XVI. stoljeća terminološki određuju za »postpetrarkističke epigone«, koji da su »lihvarili prepisujući strane Kanconijere«.²¹ Načitao sam se petrarkološke literature, tuzemne, još više inozemne, ali nigdje u nazivlju nisam sreo *postpetrarkizam*, niti ću. Krleža pogrješno zaključuje da su se oko Petrarke sljedbenici okupljali već za života; njegova pak pjesmarica *Francisci Petrarchae laureati poetae Rerum vulgarium fragmenta* stajala je u Vatikanskoj pismohrani *intacta* (rukopis 3195), izvan svake recepcije sve do približno sedmog desetljeća dojučeg stoljeća, dakle stotinjak godina (Petrarca je umro 1374.). O petrarkizmu (i to ranom) može se govoriti tek od Benedetta Caritea, katalonskog lirika, »posttrubadura« koji je u Napulj došao 1465., postavši središnjom osobom napuljskog kruga ljubavnih pjesnika s petrarkističkim pečatom, dok je Pietro Bembo (1470. – 1547.) usustavio oponašanje *Kanconijera* (akademski petrarkizam). Obje te faze produktivne su u hrvatskom petrarkizmu. Sljedbenike obiju faza svugdje nazivlju petrarkistima (aktivnim cijelo XVI. stoljeće, a djelomično i XVII.). Krleža je pak pod dojmom svoje ishitrene teze o zakašnjelosti hrvatske literature²² aludirao na to da je naš petrarkizam u debelom zakašnjenju za Europom, a on je najraniji (osim, naravno, u Italiji), kako je utvrđeno na velikim međunarodnim simpozijima, *Petrarca u slavenskom svijetu* (Dubrovnik, 1974.) i *Petrarca i petrarkizam u hrvatskoj književnosti* (Split, 2004.). Ili analogijom: lamartinisti su bili oponašatelji pjesnika Elvire za njegova života, a postlamartinisti naknadni, koje desetljeće poslije; u slučaju pjesnika Laure *vacuum* je trajao puno jedno stoljeće i nekoliko desetljeća! Što se tiče zakasnjelih »lihvara« Petrarke, Krleža, *malgré lui*, nije našao dobar nego protuznakovit primjer. Posprdno govoriti o hrvatskim petrarkistima kao »epigonima« književnopovijesni je *nonsens*; oni bijahu oponašatelji *Kanconijera* kao svi petrarkisti (zato se tako i zovu) u skladu s renesansnom poetološkom normom *perfetta poesia = perfetta imitazione*. Unatoč tome, Krleži su oni ne samo estetički irelevantni nego im je pripisao i loše ljudske osobine bez ikakove potkrjepe: »Ovi lirski pjesnici postpetrarkiste-epigoni bili su u pravnoj administraciji bezobzirni, kratkovidni i surovi, koji se u presudama podređuju silnicima i vlasteli itd. (Varijanta po citatu iz knjige Jeana

---

²⁰ O. c. (5), 10.

²¹ *Ibidem*.

²² Usp. T o m a s o v i ć, o. c. (1).

Dayrea: *Dubrovačke studije*: Marin Držić, Urotnik u Firenci str. 20).«²³ Zavirimo li u navedenu knjigu J. Dayrea, lako ćemo vidjeti da je riječ o neprotumačivoj konstrukciji, jer u spomenutoj studiji auctor parafrazirajući drugo Držićevo pismo Cosimu I. Medičeju doista piše: »I u unutarnjim poslovima, osobito u pravnoj administraciji, jednako su nesposobni i pakosni: suci su kratkovidni i surovi, koji se u presudama, koji iz nesmotrenog popuštanja prelaze u nepravednu strogost, koji puštaju, da im presude nameću silnici, sama vlastela...« (str. 20). Nikakvog ne samo spomena na »postpetrarkiste-epigone« nego ni aluzije; uostalom i M. Držić bio je, po Krležinoj nomenklaturi, i »postpetrarkist-epigon« (*Pjesni ljuvene*), pa to nije, kako Krleža navodi u zaporkama, »varijanta po citatu«, nego citatna montaža, nedopustiva manipulacija.

U analiziranom tekstu imade još pokazatelja da Krleža nije patio od faktografskog »cjepidlačenja«, već od tašte poze erudita, što ga je dovelo do iracionalnih tvrdnji, protkanih estetskim ideologiziranjem iz »ropotarnice« prvog petoljeća komunizma u Hrvatskoj i alergije i represije prema Rimskoj crkvi. Isusovci su mu bili »crvena krpa« zbog tobožnje pretpostavke da su ti redovnici bili njezina udarna snaga, avangarda. Krleži su oni tu zadaću obavljali i prije nego su utemeljeni! Možda je malčice na taj stav prema jezuitima imala utjecaja i Krležina austrofilija, nostalgija za jozefinizmom, kad je papa Klement XIV. pod pritiskom europskih vladara ukinuo isusovce, a prosvijećeni apsolutist Josip II. poukidao sva učilišta koja su vodili oni i drugi katolički redovi, od čega se naše školstvo još nije potpunoma oporavilo.

Marulić je pak paradigma Krležina stvarnog poznavanja starije književnosti, o čijim je djelima sudio negatorski i averzivno, a da ih nije ni čitao. A suprotnost da mu je Marin Držić (ne poričem mu zasluge, *laus et honor*). Čujmo paralelu: »Marina Držića teatar je slavenski (*slavo*, kako bi rekao Arturo Cronia, op. M. T.), upravo poganski pastore nad odrom Marulićevih rimovanih sentenca *De doctrina domini nostri Jesu Christi pendentis in cruce*.« Prije svega *Carmen de doctrina Domini nostri Jesu Christi pendentis in cruce* ne sačinjavaju »rimovane sentence«, nego je to humanistička nadogradnja jedne srednjovjekovne vrste u elegijskim distisima; »rimovane sentence« tvore Marulićevo *Stumačenje Kata*, što je znatna razlika (jezična, vrstovna i auktorska). *Carmen* se u Marulićevu stihovanu opusu ističe, nadalje, na poseban način, jerbo je pjesma s ponajvećom i ponajpostojanijom recepcijom. Od 1507. do danas sveudilj se prevodi (na španjolski, francuski, talijanski, češki, engleski, djelomično i slovenski), objavljuje i čita. Prema istraživanjima Charlesa Bénéa²⁴ doživjela je stotinjak izdanja, zacijelo ih ima i više nepoznatih, jer je umetana u razna spiritualna djela (fra Luisa de Granade primjerice), te Krležina metafora o njezinu »odru« djeluje kao antiteza. Kao neukusni cinizam pak djeluje Krležina tirada iz *Hrvatske književne*

²³ O. c. (5), 10

²⁴ Usp. Charles Béné, *Sudbina jedne pjesme / Destin d'un poème / Destiny of a poem*, Nacionalna i sveučilišna biblioteka – Književni krug Split, Zagreb – Split, 1994.

laži, vratimo se još jednom tom tekstu s kojim i započesmo zbor: »Piramida tih hrvatskih literarnih mumija sniva svoj večni san, a po njihovom gnjilom mesu (...) riju crvi grobari i književni moljci«²⁵ (to će reći proučavatelji naše književne prošlosti). »O taj crvotočni svet gnjile gamadi što po lešini vonja«, pridomeće dalje u Savonarolinu stilu ili kao srednjovjekovni klerik u propovijedi na Veliki petak.

Ovom polemičkom raščlambom, opetujem, podnipošto ne dovodim u pitanje ine dimenzije i aspekte Krležina velebnog opusa, samo podkrjepljujem da valja provjeravati njegove estetske i književnopovijesne prosudbe naše literarne baštine i kritički se odnositi prema nekim tezama o »hrvatskoj književnoj laži«, koje možda posjeduju samo neke retoričke vrline.

---

²⁵ *O. c.* (2), 109.